

Cuprins

Semestrul I

1. **Unitatea 1:** Fundamente ale culturii române - Originea și evoluția limbii române: limbi romanice, latinitate, dacism, împrumuturi, neologisme. Etapele dezvoltării limbii române
2. **Unitatea 2:** Perioada veche (secolele XVII – XVIII) - Umanismul și Iluminismul românesc. Cronicarii moldoveni: Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce. Dimitrie Cantemir – *Descriptio Moldaviae*, *Istoria ieroglifică*. Școala Ardeleană: Ion Budai-Deleanu - *Țiganiada*
3. **Unitatea 3:** Perioada modernă (I) (secolul XIX – începutul secolului XX)
 - A. Perioada pașoptistă - Revista «*Dacia literară*»;
 - B. Societatea «*Junimea*», revista «*Convorbiri literare*» și mentorul Titu Maiorescu;
 - C. Literatura populară și literatura cultă - Romanul «*Baltagul*», de Mihail Sadoveanu.

Unitatea 1

Breviar teoretic:

- Originea și evoluția limbii române: limbi romanice, latinitate, dacism, împrumuturi, neologisme.

După cucerirea Daciei de către romani, populația este supusă unui proces de romanizare, favorizat de faptul că latinii aveau o cultură scrisă, un corp de legi, o administrație funcțională, în timp ce cultura geto-dacă era de tradiție orală.

Procesul de romanizare are ca rezultat nașterea unui popor romanic, vorbind o limbă romanică.

Retragerea aureliană (271-274) lasă în urmă o limbă romanică. Aceasta evoluează, suferind influențe diverse și devine, de-a lungul secolelor, limba română de astăzi, integrată în marea familie a limbilor romanice, alături de franceză, italiană, spaniolă, catalană, portugheză, provensală, retoromană.

La baza limbilor romanice se află «latina vulgară», limba latină vorbită, diferită de latina clasică literară, cunoscută din texte. Cu un grad mai mare de libertate, latina vorbită era supusă unor permanente schimbări, reflectate în numeroase inscripții, descoperite pe teritoriile locuite de romani.

Cuvintele moștenite din limba latină au pătruns și au dăinuit până astăzi în fondul principal al vocabularului: nume ale gradelor de rudenie (*mamă, tată, soră, frate*); nume ale zilelor săptămânii și cele populare ale lunilor anului (*luni, marți, făurar*); nume ale principalelor alimente și băuturi (*pâine, lapte, apă*); denumiri specifice religiei creștine (*biserica, Dumnezeu, creștin*); denumiri ale diferitelor părți ale corpului (*mână, cap, ochi, corp*).

În același timp, romanii au preluat cuvinte geto-dacice, care s-au transmis și-n limba română: *abur, brad, brânză, cătun, gușă, mazăre, mânz, moș, țap, vizuină*.

Începând cu secolul al III-lea, pe teritoriul Daciei au venit treptat popoarele migratoare. Migrația cea mai importantă, cu o influență semnificativă asupra limbii, a fost cea a slavilor, semnalată, pentru prima dată, în secolul al VI-lea. Slavii, apoi bulgarii, s-au așezat la sudul Dunării. Datorită legăturilor cu slavii pătrund în limba română cuvinte ca: *babă, cocoș, deal, a iubi, muncă, noroc, obraz, prieten, slobod, a trăi, vorbă*. Prin influență slavă pătrund și termenii bisericești: *popă, sfânt, utrenie, vecernie*.

De-a lungul vremii, au prins viață și s-au intensificat relații politice, economice, culturale ale românilor, mai întâi, cu popoarele vecine și, mai târziu, cu altele, îndepărtate. Astfel, treptat, au pătruns în vocabularul limbii române noi cuvinte, preluate

din diferite limbi, ca: greacă (*a aerisi*), germană (*bilanț*), maghiară (*chip*), turcă (*cafea*), bulgară (*bogdaproste*), sârbo-croată (*baștină*), ucraineană (*borș*), rusă (*balalaică*), franceză (*bursă*), italiană (*armată*) și, desigur, engleză (*lider, dispecer, laptop*).

Limba română literară modernă se conturează în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea printr-un proces vertiginos și foarte complicat de «relatinizare», care a fost posibil datorită omogenizării sociale românești și unității limbii comune. Cuvintele savante care pătrunseseră în limbă au fost adaptate la modelele latinești fixate de Școala Ardeleană, prin cărturarii Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Neologizarea latino-romană privește, în special, sintaxa și vocabularul.

- **Etapile dezvoltării limbii române.**

1. **Perioada de formare** (secolul al II-lea – secolul al VII-lea) – începe în urma celor două războaie între daci și romani (101-102 și 105-106) și se desfășoară pe parcursul colonizării Daciei, transformate în provincie romană, continuându-se până în secolul al VII-lea, când acest proces se poate considera, în linii mari, încheiat. Limba română s-a format din latina populară («vulgară») și cea autohtonă (limba geților și a dacilor).
2. **Etapa românei comune (protoromâna), (străromâna)** (secolul VII- sec. X/XIII) ține până la despărțirea dialectelor *daco-român*, *macedoromân (aromân)*, *megleno-român*, *istro-român*.
3. **Etapa preliterară** (secolele XIII-XV) – se introduce în cancelariile domnești alfabetul chirilic, ajungându-se la o consecință paradoxală: o limbă de origine latină (româna) va fi scrisă, mult timp, cu alfabet slavon / chirilic.
4. **Etapa literară veche** (secolele XVI-XVIII: 1780) se remarcă prin:
 - Primul document cunoscut, scris în limba română, dar cu alfabet chirilic: *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung* – 1521.
 - Textele rotacizante Dadin prima jumătate a secolului al XVI-lea: *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea Voronețeană*, *Codicele Voronețean*. Obs.*: Rotacismul reprezintă o particularitate fonetică care constă în trecerea lui n la r.
 - Literatura religioasă în limba română (secolul al XVII-lea): *Cartea românească de învățătură* sau *Cazania* (1643) lui Varlaam, *Psaltirea în versuri* (1673), scrisă de mitropolitul Dosoftei și prima traducere a *Bibliei de la București* (1688).
 - Literatura istorică (cronicile): *Letopisețul Țării Moldovei*, început de Grigore Ureche, continuat de Miron Costin și Ion Neculce.
5. **Etapa de tranziție spre limba română literară modernă** (1780-1840) este reprezentată de scrierile istorice și filologice ale corifeilor Școlii Ardelene, în Țara Românească de poezii Văcărești, iar în Moldova de scrierile lui Costachi Conache.
6. **Limba română literară modernă** (după 1840) constituie un continuu proces evolutiv. Limba literară s-a perfecționat neîntrerupt prin contribuția scriitorilor pașoptiști (V.

Alecsandri, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, D. Bolintineanu), a marilor clasici (M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, I. Slavici), a scriitorilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (Al. Macedonski, G. Coșbuc, O. Goga, B. Șt. Delavrancea), a scriitorilor din perioada interbelică (T. Arghezi, L. Blaga, I. Barbu, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, C. Petrescu, M. Eliade) și postbelică (M. Preda, N. Stănescu, M. Sorescu, A. Blandiana, M. Dinescu, C.V. Tudor, A. Păunescu).

Fișă de lucru

Se dă fragmentul:

*La apa Vavilonului
Jelind de țara Domnului,
Acolo șezum și plânsăm
La voroavă ce ne strânsăm,
Și cu inemă amară,
Prin Sion și pentru țară,
Aducându-ne aminte,
Plângeam cu lacrimi herbinte.
Și bucline ferecate
Lăsăm prin sălci aninate,
Că acolo ne-ntrebară
Aceia ce ne prădară.
Să le zăcem viers de carte
Într-acea streinătate...*

(Dosofoței, **Psaltirea în versuri**, 1673)

1. Recitiți textul și notați, în unu-două enunțuri, impresia produsă de lectura acestuia.
2. Indicați mărcile lexico-gramaticale ale prezenței eului liric.
3. Dați exemple de teme și motive prezente în versurile date.
4. Analizați fragmentul din punct de vedere al valorilor morale și al limbii folosite.
5. Selectați arhaisme din textul lui Dosofoței.
6. Precizați o inovație adusă de mitropolitul Dosofoței în traducerea în versuri a *Psalmului 136* (*Psalomul lui David sau a lui Ieremia, 136*)
7. Descoperiți o figură de stil și comentați-o, în 2-3 rânduri.
8. Comentați semnificația versului *Plângeam cu lacrimi herbinte*.
9. Stabiliți trăsăturile prozodice ale textului
10. Interpretați afirmația lui Nicolae Manolescu din **Istoria critică a literaturii române** (2008): *Cel mai mare merit al lui Dosofoței acesta și este: de a fi oferit în **Psaltire**, pe neașteptate, întâiul monument de limbă poetică românească.*

Extra-text

11. Ce limbi au contribuit la nașterea limbii române?
12. Enumerați patru cuvinte de origine latină, două din limba dacă și zece din alte limbi care fac parte din vocabularul fundamental al limbii române.
13. Indicați dialectele limbii române.
14. De când datează primul document scris în limba română și ce este el?
15. Ce lucrări atestă începuturile literaturii române? Dați câteva exemple.
16. Redactați un text argumentativ, de 20-30 de rânduri, cu două argumente și două exemple, în care să vă prezentați opinia despre rolul literaturii religioase sau istorice (vechi) la dezvoltarea literaturii române moderne, valorificând cunoștințele acumulate.

Răspunsuri

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Unitatea 2

Breviar teoretic:

- **Perioada veche (secolele XVII – XVIII) - Umanismul românesc - Cronicarii moldoveni: Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce**

Curentul **umanist** este mișcarea social-culturală inspirată de concepția că omul, fiind o ființă superioară, se poate perfecționa prin cultură, prin artă, prin literatură. Pornind de la premiza că idelul dezvoltării armonioase a omului a fost atins în cultura antică, umaniștii au studiat, cu pasiune, culturile și limbile greacă și latină.

Umanismul a fost inițiat în epoca Renașterii (secolele XIV-XVI), iar centrul mișcării umaniste a fost Italia. De aici ideile lui generoase s-au răspândit în aproape toate țările Europei.

Pentru umaniștii Renașterii valorile și idealurile supreme sunt: valorificarea tradițiilor culturale ale antichității; formarea omului ca spirit universal; prețuirea erudiției; libertatea, demnitatea și perfectibilitatea ființei umane; omul - dominat de rațiune; armonia dintre om și natură; natura ca model al artei.

Reprezentanții Renaterii europene din Italia sunt: Petrarca, Boccaccio, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti, în timp ce, în Țările Române apar, în secolul al XVII-lea, primii cărturari, cunoscători ai culturii clasice: Varlaam și Dosoftei. Activitatea și scrierile marilor cronicari moldoveni (Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce), apoi Dimitrie Cantemir, au determinat apariția unui umanism specific românesc, evidențiat prin: elogiul adus Țărilor Române pentru lupta împotriva expansiunii otomane și argumentarea originii romane a poporului, plus latinitatea limbii române. Ei au pus bazele istoriografiei naționale, contribuind la tipărirea primelor cărți de cult religios în limba slavonă.

Cele mai valoroase cronică sunt cele moldovenești. *Letopisețul Țării Moldovei* e scris, în ordine, de Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce. Aceștia cercetează documente și găsesc argumente pentru latinitatea limbii române, continuitatea și unitatea de limbă, cultură și teritoriu a românilor.

Grigore Ureche (1590-1647) - s-a născut la Iași și a murit tot în orașul «celor șapte coline». *Letopisețul Țării Moldovei, de când s-au descălecat Țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș Vodă până la Aron Vodă*, consemnează perioada cuprinsă între anii 1359 și 1594, începând cu întemeierea Moldovei de către Dragoș Vodă.

Ideile esențiale ale *Letopisețului* lui Grigore Ureche pot fi sintetizate în 4 puncte:

1. Originea romană a poporului român și latinitatea limbii române: «*de la Râm ne tragem*»;

2. Viața internă și externă a Moldovei e prezentată cu elemente literare. Cronicarul semnalează pericolul expansiunii otomane, care «*ca o negură acoperă lumea*»;
 3. Domnia lui Ștefan cel Mare, pentru care cronicarul are o admirație mărturisită, ocupă locul central în cronică: *Fost-au acest Ștefan vodă om nu mare de stat, mândros și de grabă a vărsa sânge nevinovat; de multe ori la oște omorâia fără giudeț.*
 4. Domnia lui Alexandru Lăpușneanul este relatată încă de la ocuparea tronului prin viclesug până la a doua domnie, când *de nu mă vor, eu îi voi pre ei și de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dânșii și tot voi merge, ori cu voie, ori fără voie.*
- Stilul cronicii este concis, sobru, cu elemente descriptive și portretistice.

Miron Costin (1633-1691) – scrie opere literare și istorice.

Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron Vodă încoace continuă cronică la Grigore Ureche, ilustrând evenimentele cuprinse între anii 1595-1661, precum și ideea romanității și a unității etnice și lingvistice a românilor. Spre deosebire de Ureche, Costin este martor și uneori participant la evenimentele relatate.

Miron Costin scrie primul poem filosofic, *Viața lumii*, în care ilustrează două idei importante: «*fortuna labilis*» (soarta este schimbătoare) și «*vanitas vanitatum*» (deșertăciunea deșertăciunilor).

De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor este o remarcabilă operă literară și științifică, cu un pronunțat caracter polemic, fiind scrisă în timpul domniei Constantin Cantemir. Ideea centrală este argumentarea latinității limbii române și a romanității poporului nostru. Miron Costin este conștient de importanța misiunii pe care și-a asumat-o, afirmând: *Eu voi da seama de ale mele, câte scriu.*

Cronica țărilor Moldovei și Munteniei și Istoria în versuri polone despre Moldova și Muntenia sunt opere scrise în limba polonă, în ele dezvoltându-se aceleași idei referitoare la originea poporului român și a limbii române.

Stilul lui M. Costin este mai literar decât al lui Grigore Ureche, fiind presărat cu amănunte anecdotice, portrete sugestive și descrieri de natură. Fraza este amplă, cu o construcție latinească, în care sunt evidente influențele poloneze.

Ion Neculce (1672-1745) participă direct la evenimentele povestite, cu talent de scriitor, de aceea este socotit primul cronicar literar.

Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Vodă (1661) până la a doua domnie a lui Mavrocordat (1743) relatează, în principal, domnia lui Dimitrie Cantemir, Dumitrașcu-vodă fiind *omu învățat*. Evenimentele istorice narate nu se bazează pe izvoare, pentru că toate «*se află în inima mea*», fapt ce dă cronicii un caracter subiectiv. Stilul *Letopisețului*

este presărat cu proverbe și zicători populare, asemănându-se cu stilul lui Ion Creangă, pe care Ion Neculce îl precede în privința umorului și a oralității.

În fața *Letopisețului* găsim 42 de legende istorice, sub titlul *O samă de cuvinte* despre care spune că sunt «*audzite din om în om*» și care ilustrează evenimente ce au cutremurat «*săraca Țară Moldovă*». În aceste legende se remarcă talentul de povestitor al lui Neculce, cărturarul moldovean realizând o operă durabilă printr-o forță artistică surprinzătoare, prin arta narațiunii și prin arta portretistică.

- Dimitrie Cantemir – *Descriptio Moldaviae, Istoria ieroglifică*

Dimitrie Cantemir (1673-1723) este cel care marchează trecerea de la literatura veche, cronicărească la cea modernă (epoca luminilor din acea vreme), fiind numit de Academia din Berlin «*filosof între regi și rege între filosofi*», pentru că «*și-a legat numele de cel al cercetărilor științelor*».

Cantemir a fost un om de o vastă cultură, un umanist erudit (cunoștea 12 limbi străine), o personalitate copleșitoare a Renașterii, fiind primul savant de formație enciclopedică.

A abordat cele mai diverse domenii științifice, dar a lăsat posterității și două opere cu valoare literară: *Descriptio Moldaviae* și *Istoria ieroglifică*.

Istoria ieroglifică (1703-1705) este un roman alegoric, un pamflet politic, o fabulă și un eseu filosofic. E unul din primele romane scrise în literatura română. Tema o constituie conflictul dintre Brâncoveni și Cantemirești pentru ocuparea tronului Moldovei, conflict prezentat sub forma alegoriei luptei dintre Țara Păsărilor și Țara Patrupedelor, vreme de 17 ani. Titlul este o metaforă, sugerând istoria secretă a unui conflict prelungit între Moldova și Țara Românească. Un pasaj memorabil e acela în care suita de enunțuri exclamative, formulări metaforice și interogații retorice ia forma pamfletului: «*O, pricz de năcaz și pacoste pricznică! Hameleoane, balaur mic și zmău în venin?!*».

Decrierea Moldovei, cu titlul original *Descriptio Moldaviae*, este prima lucrare monografică a Moldovei, scrisă în limba latină, în 1716. Lucrarea este structurată în trei părți: geografică, politică și culturală. În capitolul despre originea limbii moldovenilor Cantemir afirmă că-n graiul moldovenesc «*sunt mai multe vorbe latinești*». Cartea reprezintă prima lucrare de idei și prima proză savantă din cultura română.

- **Iluminismul românesc - Școala Ardeleană: Ion Budai-Deleanu –
*Țiganiada***

Iluminismul este o mișcare culturală și ideologică specifică secolului al XVIII-lea, influențând literatura și artele vremii, ea fiind o expresie a cultului pentru rațiune, umanism și știință. Se consideră că începutul literaturii iluministe este publicarea *Scrisurilor persane* ale lui Montesquieu.

În cultura română, Iluminismul se manifestă, în primul rând, prin **Școala Ardeleană**, mișcare culturală și politică apărută în Transilvania la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, avându-i drept corifei pe Inochentie Micu, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Gheorghe Barițiu, Iosif Vulcan și Ion Budai-Deleanu. *Școala Ardeleană* luptă din punct de vedere cultural, istoriografic și filologic pentru emanciparea națională a românilor din imperiul habsburgic și pentru dreptul lor la o existență de sine stătătoare.

Literatura e slab reprezentată, o creație de geniu rămânând poemul eroi-comic *Țiganiada*, de Ion Budai-Deleanu (1760-1820), în care sunt îmbinate aspecte sociale și istorice cu influențe livrești, într-o carte savuroasă prin umor și subtilitate filologică:

Râri de lapte dulce pă vale

Curg acolo și dă unt pâraie,

Țărmuri-s dă mămăligă moale,

Dă pogăci, dă pite și mălaie!...

O, ce sântă și bună tocmeală!

Mânci cât vrei și bei făr' ostăneală.

(Ion Budai-Deleanu, **Țiganiada**)

Fișă de lucru

Se dă fragmentul:

Fost-au acest Ștefan vodă om nu mare de stat, mânios și de grabă a vărsa sânge nevinovat; de multe ori la ospete omorâia fără giudeț. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu, și lucrul său îl știa a-l acoperi, și unde nu gândeai, acolo îl aflai. La lucru de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vâraia, ca văzându-l ai săi să nu se îndărăpteze, și pentru aceia raru războiu de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut gios, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui, și ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luase, de lucruri vitejăști, cum să tâmplă: den pom bun roadă bună op să iase. Iar pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era de dânsu zidită. Atâta jale era, de plângea toți, ca după un părinte al său.

(Grigore Ureche, **Letopisețul Țării Moldovei**)

1. Rezumați fragmentul în cinci rânduri.
2. Încercuiți răspunsul pe care-l considerați corect și motivați-vă opțiunea:
Textul reprodus este:
a) ficțional;
b) nonficțional;
c) la limita dintre realitate și ficțiune
deoarece
3. Care sunt instanțele comunicării narative din fragmentul propus?
4. Trăsătura fizică dominantă a domnitorului este
5. Care este efectul pe care îl are înșiruirea de trăsături negative cu care debutează textul?
6. Rescrieți trei arhaisme din text.
7. Explicați utilizarea proverbului: *den pom bun roadă bună op să iase*.
8. Comentați, în două-trei rânduri, o figură de stil din textul dat.
9. Indicați două modalități de caracterizare indirectă și precizați trăsăturile sugerate.
10. Redactați un eseu argumentativ, de 20-30 de rânduri, în care să vă prezentați opinia, pro sau contra, despre imaginea lui Ștefan cel Mare ca un individ *de grabă a vărsa sânge nevinovat*, valorificând cunoștințele din text și cele personale.

Extra-text

11. Prezentați două caracteristici ale Umanismului și două ale Iluminismului.
12. Enumerați lucrările cronicarilor moldoveni.

13. Descrieți, pe scurt, cele două opere cu valoare literară ale lui Dimitrie Cantemir.
14. Numiți-i pe principalii reprezentanți ai Școlii Ardelene.
15. Imaginea *Paradisului culinar* din **Țiganiada** îi aparține lui Parpangel. Rescrieți patru structuri comice și motivați-vă alegerea.
16. Comentați, în 10-15 rânduri, imaginea lui Dimitrie Cantemir, așa cum este văzută de George Călinescu în **Istoria literaturii române de la origini până în prezent** (1941): *Cantemir e scriitor, creator, aducând idei și combinații. Figura lui, umbrită până azi, e a unui om superior. Voievod luminat, ambițios și blazat, om de lume și ascet de bibliotecă, intrigant și solitar, mânguitor de oameni și mizantrop, iubitor de Moldova lui după care tânjește și aventurier, cântăreț în tambură, țarigrădean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, Dimitrie Cantemir este Lorenzo de Medici al nostru.*

Răspunsuri

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Unitatea 3

Breviar teoretic:

- Perioada pașoptistă - Revista «*Dacia literară*»

Literatura de la 1848 a avut un puternic caracter militant, slujind idealurile revoluționare: eliberarea și unitatea națională, promovarea și dezvoltarea spiritului autohton, îndreptarea moravurilor prin satirizarea viciilor.

Spiritul «**Daciei literare**» și însemnele distinctive ale direcției teoretizate de Mihail Kogălniceanu se oglindesc în operele celor mai de prestigiu scriitori pașoptiști. Îi amintim pe Costache Negruzzi (cu nuvela istorică și romantică *Alexandru Lăpușneanu*), Vasile Alecsandri (cu ciclul *Pasteluri și comediile sale*), Grigore Alexandrescu (cu satire și fabule, de exemplu, *Căinele și cățelul*), Alexandru Donici (cu *Fabule*), Dimitrie Bolintineanu (cu *Muma lui Ștefan cel Mare*), Ion Heliade Rădulescu (cu «mitul erotic» *Sburătorul*).

Revista «*Dacia literară*» apare la Iași sub redacția lui M. Kogălniceanu, în 1840, doar 3 numere, militând, așa cum rezultă din însuși titlul, pentru unitatea culturală și națională, în scopul realizării unității politice.

Publicația va fi considerată, mai târziu, de către George Călinescu «*întâia revistă de literatură organizată*», M. Kogălniceanu fiind așezat între «*mesianicii pozitivi*», «*spiritul cel mai constructiv al pașoptismului*» (George Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent** - 1941).

În articolul-program, *Introducere*, apărut în primul număr al revistei («*30 ghenarie 1840*»), Kogălniceanu exprimă limpede câteva idei directoare, menite să legitimeze o critică obiectivă:

1. Unificarea forțelor scriitoricești prin editarea unei reviste literare, «*fie din orice parte a Daciei*».
2. Imprimarea unui spirit critic obiectiv: «*critica noastră va fi nepărtinitoare*».
3. Realizarea unei literaturi originale, fiindcă «*traducțiile nu fac o literatură*», iar imitațiile «*omoară în noi duhul național*».
4. Unificarea culturală: românii «*să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți*».

Programul revistei, devenit programul romantismului românesc, a avut un rol determinant în constituirea literaturii române originale, cu un specific național evident. Acest program a declanșat o efervescență culturală nemaiîntâlnită, oameni de toate vârstele alcătuind împreună «*generația pașoptistă*».

Apariția «Daciei literare» cu al ei articol-program «Introducere», semnat de M. Kogălniceanu, a marcat decisiv cultura noastră, punând bazele literaturii moderne. De asemenea, acțiunea pașoptiștilor (1830-1860) a generat o juxtapunere de planuri și de obiective, o coexistență de stiluri, curente de gândire, ideologii, direcții estetice de o mare diversitate, menite să anticipeze spiritul critic junimist.

- **Societatea «Junimea», revista «Convorbiri literare» și mentorul Titu Maiorescu**

Societatea «**Junimea**» este o grupare literar-culturală, inițiată de Titu Maiorescu, Petre Carp, Vasile Pogor, Theodor Rosetti și Iacob Negruzzi, la Iași, în 1863. «Junimea» și-a desfășurat activitatea prin prelegeri publice, scrierile meritorii fiind publicate în revista «Convorbiri literare».

Atât societatea «Junimea», cât și revista «Convorbiri literare», continuă, în linii mari, principiile «Daciei literare», impunând în cultura românească o nouă direcție, caracterizată printr-un spirit critic ascuțit, talent oratoric, ironie necruțătoare și un puternic sentiment al valorii.

Revista junimiștilor «**Convorbiri literare**» apare la Iași, bilunar sau lunar, de la 1.03.1867 până la 1.04.1885 și apoi la București, din 1885 până în 1944, cu unele întreruperi, aceasta reușind să grupeze în jurul ei pe cei mai reprezentativi scriitori ai epocii, în frunte cu M. Eminescu, I. Creangă și I.L. Caragiale.

Titu Maiorescu (1840-1917), estetician, critic literar și îndrumător cultural, a fost considerat «spiritus rector» al societății «Junimea» și al revistei «Convorbiri literare».

Ca îndrumător al literaturii române, autoritatea lui Titu Maiorescu este de necontestat în epoca marilor clasici, al căror mentor a fost. Lucrări importante: *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), *Eminescu și poeziile lui* (1889), *Comediile domnului Caragiale* (1885).

- **Literatura populară și literatura cultă - Romanul «Baltagul», de Mihail Sadoveanu**

Baltagul (1930) a fost scris în numai 17 zile, romanul aflându-se în prim-planul creațiilor sadoveniene. Mulți contemporani au considerat *Baltagul* expresia romanescă a *Mioriței*.

Putem considera «Baltagul» un roman polimorf, realist și simbolic în același timp. Discursul epic este linear, axat mai ales pe tema călătoriei explorative, care are ca scop

căutarea, cunoașterea, inițierea, confruntarea, adevărul, justiția, datoria. Dacă avem în vedere motivul adevărului, romanul își dezvăluie o alcătuire în trepte. Motivul căutării și al cunoașterii se dezvoltă într-o structură labirintică. Acțiunea este dispusă într-un plan real, social, și unul mitic. *Baltagul* este un roman al lumii arhaice, a păstorilor, care luptă pentru a-și apăra normele etice și care se confruntă cu noile forme de viață socială.

Marile **teme** se regăsesc aici: viața pastorală, natura, miturile, iubirea, arta povestirii, înțelepciunea.

Titlul numește obiectul eponim, baltagul, secure, topor cu două tăișuri, armă simbolică și magică menită să împlinească dreptatea.

Subiectul. Romanul e structurat în 16 capitole.

În «Baltagul» se creionează monografia satului de munte. În viața acestei societăți arhaice, biserica și practica magică coexistă. Înaintea plecării în căutarea celui dispărut, Vitoria se supune unui ritual de purificare. Refuză mâncarea, postește douăsprezece vineri, pregătindu-se pentru trecerea într-o existență spirituală.

Eroina întreprinde de fapt două călătorii, prima fiind pregătitoare. Împreună cu fiul ei, cea care va păși treptele adevărului merge la mănăstirea de pe malul Bistriței și se închină la Sf. Ana. Apoi merge la Piatra Neamț, unde slujbașul stăpânirii îi confirmă adevărul.

Călătoria cea adevărată, explorativă, se pornește în zilele lui martie, străbătând invers linia transhumantei. La începutul firului, călătorii sunt însoțiți de cârciumarul David care își dă seama că pelerinajul hermeneutic și justițiar trebuie să urmeze un traseu labirintic: „*Vra să zică, dumneata ai pornit cu gând să întârzii, să cauți, să umbli cotind*”. Primul nod al firului labirintic este la Bicăz, unde hangiuul își amintește de Nechifor. Urmele sunt găsite și la Călugăreni, apoi la Fărcașa. Drumul morții se confruntă cu viața: la Borca, în calea drumeților apare o cumetrie, iar la Cruci, o nuntă. Reținem amănuntul etnografic. Firul se reînnoadă la Vatra Dornei. Acolo Nechifor Lipan cumpărase în noiembrie trecut trei sute de oi. De acum înainte apar trei ciobani. Chipul unuia dintre ei rămâne în amintire, deoarece are buza despicată, detaliu ce semnalează natura malefică și infernală a personajului. La hanul de la Broșteni aflăm că ciobanii au trecut spre Gura Negrei. Urma acestora este regăsită la Borca, apoi la Sabasa. După popasul de la Crucea Talienilor, Vitoria a coborât pe celălalt versant al muntelui, în satul Suha. Examinând itinerarul final, recunoaștem și aici simbolul labirintului. Labirintul, cu drumurile sale șerpuite, reprezintă Regatul Morții, linia șerpuitoare amintește curgerea continuă a vieții spre moarte și a morții spre viață. Vitoria pornește în căutarea soțului, din interior, din întuneric, pentru a ajunge în exterior, unde se află lumina.

În mod interesant, numele labirintului vine și de la grecescul **labrys**, secure cu două tăișuri, deci baltag. Labirintul este casa securii duble. Armele cu două tăișuri sugerează dualitatea, fiind un simbol al vieții și al morții. Drumul eroilor acestui epos păstoresc, Vitoria și Gheorghiță, se desfășoară de la răsăritul la apusul soarelui. Privirea lor este mereu ațintită asupra imaginii solare. Traseul lor reprezintă simbolic drumul soarelui, el are o funcție sacrală, este un itinerar cosmic.

Dacă interpretăm arhetipal și simbolizăm, Calistrat Bogza, poreclit Iepure, are acest rol al monstrului, chiar dacă detaliul fizic nu ne trimite cu gândul la minotaur. În mitologia românească iepurele este vestitor al nenorocirii, al morții. Ajunsă la Suha, Vitoria iese din întuneric, știe adevărul cu certitudine. Asasinii sunt Calistrat Bogza și Ilie Cuțui. Dar adevărul trebuie demonstrat. Este ajutată de Iorgu Vasiliu, cârciumarul din Sabasa, și de cucoana Măria, soția sa. În satul Sabasa îl găsește în curtea unui gospodar pe Lupu, câinele lui Lipan, care o călăuzește în râpa unde descoperă oasele risipite și hainele lui Nechifor. În zilele următoare, femeia își îndeplinește datoria, face tot ce datina îi cere față de cel mort. Înainte de final, mobilul mișcării labirintice este expus rezumativ: *„Avea de căutat, de găsit și de rânduit”*. .

Ritualul înmormântării este vechi și aparține fondului autohton. El are funcție integratoare. Carul funebru este împodobit cu cetină, bradul fiind arborele vieții veșnice. Pe lângă preoți, apar bocitoare și bărbați cu buciume, o bătrână are la îndemână *„sulurile de pânză pentru datina podurilor”*. Un element de ritual este și *„găina neagră care se dă peste groapă”*.

Punctul culminant al acțiunii este plasat în scena parastasului, unde Vitoria Lipan conduce din fundal, cu inteligență și tenacitate, ancheta spre deznodământul care aduce moartea asasinului. La mănăstire o vedem pe Vitoria *„așteptând umilită”*. La prefectura din Piatra are *„înfățișare încruntată și dușmănoasă”*, soției lui Iorgu Vasiliu îi răspunde cu *„umilință”*, în timpul convorbirii cu subprefectul *„stătea umilită”*. Cei din Suha gândesc că *„mujerea asta străină umbla cu pilde și răutăți*. Această umilință și îndârjire mută înmagazinează o mare sete de răzbunare. Femeia are aceste reacții, fiindcă legile nescrise ale demnității nu au fost respectate. Energia ei sufletească este mobilizată în numele dreptății. Mandatul ei este etic. Ucigașul trebuie eliminat, căci a încălcat normele morale ale colectivității.

Vitoria Lipan este un personaj justițiar. Poate fi considerată, în același timp, o eroină tragică, ea fiind un caracter cristalizat care are ca dominantă statornicia, consecvența.

Pentru G. Călinescu, Vitoria este „un Hamlet feminin”. Pe de altă parte, nu ar fi „o individualitate, ci un exponent al speței” (*Istoria literaturii române...*).

În lucrarea *Mihail Sadoveanu. Fascinația tiparelor originare*, Constantin Ciopraga amintește că această munteancă înmagazinează experiența milenară a unei lumi de păstori, ea descifrează psihologia oamenilor, citește semnele timpului, în concepția ei despre lume, tradițiile au un rol hotărâtor.

Personaj complex, Vitoria este prezentată prin tehnica basoreliefului și individualizată prin caracterizare directă și indirectă.

Portretul fizic relevă frumusețea personajului prin tehnica detaliului semnificativ: *„Nu mai era tânără, dar avea o frumusețe neobișnuită în privire. Ochii îi străluceau ca-ntr-o ușoară ceață în dosul genelor lungi și rășfrânte în cârligașe”*.

Portretul moral reiese în mod indirect, din gândurile, faptele și vorbele Vitoriei, naratorul conturând, la început, trăsăturile din exterior spre interior.

Eroina se individualizează printr-o serie de virtuți: demnitate, înalt caracter, statornicie morală, inteligență, perseverență, fiind aprigă, îndârjită.

Vitoria Lipan posedă și atributele eroului homeric. În cazul acestui tip uman, mișcarea sufletească urmărește ritmul naturii, se conformează forțe ce o transcend. Universul sadovenian este supus ritmicității cosmice. Vitoria Lipan se călăuzește după semne existente în natură și pe chipurile oamenilor, mentalitatea sa este arhaică. În descoperirea adevărului dovedește inteligență, tenacitate, luciditate, forță de stăpânire și devotament în împlinirea tradiției.

Pentru **Gheorghită**, căutarea tatălui este un moment formativ, ce îi aduce maturizarea. Trecerea de la starea de inocență la experiență se face greu. Personajul își descoperă propria natură după un exercițiu îndelungat, coordonat de mamă cu tenacitate. Mai întâi, educația sa a însemnat consonanța cu ritmurile naturii.

Noua structură socială a pătruns la Gheorghită - ține condică, călătorește cu trenul, dar mama vrea ca acesta să nu iasă din „*rânduială*”. Vitoria își dă seama cu părere de rău că feciorul nu este maturizat și din această cauză nu se poate sprijini pe ajutorul său: *„Ești încă un plod, care ai să cunoști de-acu înainte supărările vieții”*. El nu este pe deplin convins de necesitatea călătoriei care are scop cognitiv și justițiar.

Pentru a deveni bărbat, Gheorghită a trebuit să străbată împreună cu mama sa drumul labirintic al morții care este în același timp un drum de viață și de renaștere. Tot un act inițiativ este veghea din râpă, a osemintelor tatălui, act ce se configurează într-o renaștere simbolică și asigură continuitatea între părinte și urmaș, însemnând și dobândirea unei personalități: *„Sângele și carnea lui Nechifor Lipan se întorceau asupra lui în pași, în zboruri, în chemări”*. Maturizarea se împlinește în momentul când tânărul ajunge să mânuiască balta împotriva asasinului tatălui.

Tema educației este abordată și în caracterizarea **Minodorei**. Deoarece a încercat să se abată de la normele arhaice, în cazul fetei, reclusiunea inițiată la mănăstire, pentru un timp, este necesară. Ideea de labirint, degajată de lumea cărții este sugerată și de numele fetei, Minodora însemnând în grecește "dar de la Minos".

În caracterizarea lui **Nechifor Lipan** se utilizează procedeul măștilor. În acest sens se pune accentul și pe descrierea aspectului exterior, a îmbrăcămintei: „*Purta căciulă brumărie. Avea cojoc în clinuri, de miel negru, scurt până la genunchi*”, dar și pe stilul vorbirii sale: „*meșter la vorbă*”.

Este „*vrednic român*”, cinstit, prietenos, amator de petreceri, fără teamă de hoți. Fiind un personaj absent, el devine o prezență printr-un act de sinteză înfăptuit de cei care l-au cunoscut, revine la viață prin restituire. Nechifor Lipan este un personaj emblemă, reprezentând lumea din care face parte.

Stilul. Limba lui Sadoveanu cuprinde rostirea domoală a potecilor de munte, prin structura frazei, realizată din respirații egale, prin oralitatea de o solemnitate gravă, prin lirism și nota de fabulos popular.

Concluzie. „...**Baltagul** rămâne, în ultima analiză, romanul unui suflet de munteancă, văduva Vitoria Lipan, pentru care îndatoririle mortuare pentru soțul ei (...) sunt comandamente exprese, ce nu-i dau răgaz până când nu-și află soțul răpus și nu-i dă creștineasca înmormântare - în aceeași măsură în care Antigona înfruntă pe Creon și merge cu bună știință la moarte, dorind să dea fratelui urgisit Polinice împăcarea mormântului” (Perpessicius, *Mențiuni critice*).

Fișă de lucru

Se dă fragmentul:

***Dacia**, afară de compunerile originale a redacției și conlucrătorilor sei, va primi în coloanele sale cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele jurnale românești. Așadar, foaia noastră va fi un repertoriu general a literaturii românești, în carele, ca într-o oglindă, se vor vede scriitori moldoveni, munteni, ardeleni, băănățeni, bucovineni, fieștecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său.*

Critica noastră va fi nepărtinitoare: vom critica cartea, iar nu persoana.

(«Dacia literară», **Introducție**, 1840)

1. Selectați din fragmentul dat observații, sugestii, idei pe care să le apreciați ca fiind de actualitate.
2. Dați exemple de arhaisme din text.
3. Motivați titlul revistei, «Dacia literară», optând pentru una din următoarele explicații:
 - Evitarea adjectivului «românesc» de teama cenzurii oficiale;
 - Conștiința originii comune a tuturor românilor;
 - Făurirea unei limbi comune prin intermediul literaturii;
 - Disimularea scopului politic (Unirea) sub consistența programului literar;
 - Trezirea mândriei naționale;
 - Semnificația simbolică a titlului.
4. Comentați termenii folosiți pentru a descrie noua publicație: *repertoriu general a literaturii românești, oglindă*.
5. Dezbateți, în grupe de câte trei-patru elevi, următoarele aspecte:
 - a) Ideile din *Introducție*, sinteză a unei generații;
 - b) Rolul *Introducției* în evidențierea necesității selecției operei după criteriul valoric;
 - c) Importanța unei literaturi naționale.
6. Indicați ce tip de critică a promovat revista «Dacia literară»?
7. Apariția «Daciei literare» este considerată un moment de răscruce în istoria literaturii române. Extrageți din fragmentul dat argumente în sprijinul acestei idei.
8. Mihail Kogălniceanu își alcătuiește discursul-program al «Daciei literare» pe câteva idei:
 - Aria de cuprindere a revistei;
 - Critica literară;
 - Relația între traduceri și creația originală;
 - Sursele de inspirație pentru o literatură originală.

Prezentați, cu exemple din textul original, în 10-15 rânduri, una dintre aceste idei.

Extra-text

9. Elaborați o lucrare de tip referat, de 2-3 pagini, prin care să evidențiați contribuția lui Costache Negruzzi, cu nuvela istorică și romantică *Alexandru Lăpușneanul*, publicată în primul număr al revistei «Dacia literară», la dezvoltarea culturii române moderne.

sau

Redactați un eseu structurat, de 2-3 pagini, în care să prezentați particularitățile de construcția a unui personaj sadovenian.

10. Prezentați, în 2-3 minute, într-o expunere susținută în fața clasei sau online (pe ZOOM), criticismul junimist promovat de Titu Maiorescu.

11. Concurs (10 întrebări în 10 minute): Cel mai avizat lector al romanului *Baltagul*, de Mihail Sadoveanu:

- I. Când a apărut romanul sadovenian?
- II. Din ce baladă populară s-a inspirat Mihail Sadoveanu?
- III. Unde spunea Nechifor Lipan legenda ce deschide romanul?
- IV. În grija cui lasă Gheorghică oile, când se întoarce de la apa (din câmpia) Jijiei?
- V. Cui se închină Vitoria înainte de a pleca la drum?
- VI. Numiți trei personaje care oferă Vitoriei informații despre Nechifor Lipan.
- VII. Cum se numesc cei doi însoțitori ai lui Nechifor Lipan?
- VIII. Unde este găsit cadavrul lui Nechifor Lipan?
- IX. Enumerați trei obiceiuri asociate ritualului de înmormântare, descrise în roman.
- X. Ce critic literar o vede pe Vitoria ca pe un «Hamlet feminin»?

Bibliografie generală

1. Mariana Badea, *Limba și literatura română pentru elevii de liceu*. – București: Badea & Professional Consulting, 2007.
2. Maria Boghici, Corina Chelbuță-Ban, Alina Hristea, *Textul argumentativ. Aplicații pentru Bacalaureat* – București: Booklet, 2018.
3. Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*. - București: Prometeu, 1993.
4. Dimitrie Cantemir, *Cele mai frumoase pagini...* - București: Minerva, 1978.
5. Maria Cvasnâi Cătănescu, *Limba română. Origini și dezvoltare*. – București: Humanitas, 1996.
6. George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. – București: Semne, 2003.
7. Ion Budai-Deleanu, *Țiganiada*. – Cluj-Napoca: Dacia, 1984.
8. Camelia Gavrilă, Mihaela Doboș, *Evaluarea la limba și literatura română. Teste și repere teoretice pentru liceu și bacalaureat*. – Iași: Polirom, 2004.
9. Mimi Gramnea, Dorica Boltașu Nicolae, *Limba și literatura română: ghid complet pentru Bacalaureat*, ediția a 4-a. – București: Booklet, 2019.
10. Emil Ionescu, Victor Lișman, *Limba și literatura română. Manual pentru clasa a XI-a* (toate filierele). - București: All, 2006.
11. Titu Maiorescu, *Critice. Însemnări zilnice. Corespondență*. – Galați: Porto-Franco, 1995.
12. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*. - Pitești: Paralela 45, 2008.
13. Mircea Martin (coordonator), *Limba și literatura română. Manual pentru clasa a XI-a*. - București: Art, 2006.
14. Anca Denisa Petrache, Camelia Ciurescu, Carmen Rugină, Irina Roxana Georgescu, Monica Cristina Anisie, Ștefania Roxana Ciobanu, *Eseul. Genul liric. Ghid de pregătire pentru Bacalaureat 2016*. – București: Delfin, 2016.
15. Adrian Nicolae Romoși (coordonator), *Limba și literatura română. Auxiliar pentru clasa a XI-a*. - București: Delfin, 2014.
16. Eugen Simion (coordonator), *Limba și literatura română. Manual pentru clasa a XI-a*. - București: Corint, 2006.
17. Mihail Sadoveanu, *Baltagul. Creanga de aur*. – București: AGORA, 2005.
18. Hadrian Soare, Gheorghe Soare, *Limba și literatura română. Clasa a XI-a. Îndrumător pentru noua programă și noile manuale alternative*. - Pitești: Carminis, 2007.
19. Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*. - București: Minerva, 1987.
20. www.ebacalaureat.ro

Răspunsuri

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I

Suport de curs – Limba și literatura română

Clasa a XI-a

An școlar: 2020-2021

Semestrul I